MARKAZIY OSIYO MINTAQAVIY INTEGRATSIYASI: SIYOSIY HAMKORLIKDAN YAGONA GEOIQTISODIY MAKON SARI

Raxsimov Qobiljon Botirjon o‘g‘li
O‘zbekiston davlat jahon tillari universiteti
qobiljonraximov571@gmail.com

Annotatsiya. Mazkur maqolada Markaziy Osiyoda mintaqaviy integratsiya jarayonlarining siyosiy va geoiqtisodiy jihatlari tahlil qilinadi. Davlat rahbarlarining maslahat uchrashuvlari, o‘zaro ishonchni mustahkamlashga qaratilgan tashabbuslar, mintaqaviy xavfsizlik va transport-logistika hamkorligining rivojlanishi o‘rganiladi. Shuningdek, Markaziy Osiyoning Yevropa va Osiyo o‘rtasidagi tranzit hududi sifatidagi salohiyati, investitsion jozibadorligi hamda iqtisodiy integratsiya yo‘lidagi asosiy to‘siqlar ko‘rib chiqiladi. Mintaqaviy hamkorlikning samaradorligini oshirish bo‘yicha amaliy takliflar ishlab chiqiladi.

Kalit so‘zlar: Markaziy Osiyo, mintaqaviy integratsiya, siyosiy hamkorlik, geoiqtisodiyot, transport-logistika, tranzit salohiyati, investitsiya, mintaqaviy xavfsizlik.

Kirish. Bugungi xalqaro munosabatlarda davlatlarning siyosiy va iqtisodiy salohiyati mintaqaviy hamkorlik bilan ham belgilanadi. Geosiyosiy raqobat, ta’minot zanjirlaridagi o‘zgarishlar va transchegaraviy muammolar muvofiqlashtirilgan siyosatni talab etmoqda. Markaziy Osiyo bu jarayonlarda o‘z mavqeini mustahkamlash imkoniyatiga ega.

Mintaqa davlatlarini umumiy tarix, geografik yaqinlik, madaniy aloqalar va iqtisodiy manfaatlar birlashtiradi. Biroq barqaror integratsiya uchun o‘zaro ishonch, umumiy muammolarga birgalikda yechim topish, transport infratuzilmasi va iqtisodiy aloqalarni rivojlantirish zarur.

So‘nggi yillarda davlat rahbarlarining maslahat uchrashuvlari mintaqaviy muloqotning muhim mexanizmiga aylandi. 2024-yilda Ostona shahrida o‘tkazilgan oltinchi uchrashuvda “Markaziy Osiyo – 2040” hamkorlik konsepsiyasi qabul qilindi [1]. U uzoq muddatli hamkorlik uchun siyosiy asos yaratadi.

Maqolaning maqsadi Markaziy Osiyodagi siyosiy yaqinlashuv va geoiqtisodiy hamkorlik bog‘liqligini tahlil qilish, muammolarni aniqlash va integratsiya samaradorligini oshirish bo‘yicha takliflar ishlab chiqishdir.

Siyosiy hamkorlik va mintaqaviy integratsiyaning institutsional asoslari. Maslahat uchrashuvlari davlatlarga ikki tomonlama munosabatlardan tashqari umumiy manfaatlarni muhokama qilish imkonini beradi. Formatning ahamiyati

DOI: 10.5281/zenodo.24284498

o‘zaro ishonchni mustahkamlash va mintaqaviy muammolarni siyosiy muloqot orqali hal etishda ko‘rinadi.

2025-yil 16-noyabrda Toshkent shahrida Markaziy Osiyo davlatlari rahbarlarining yettinchi maslahat uchrashuvi bo‘lib o‘tdi. Unda Ozarbayjon Respublikasining mazkur formatda to‘laqonli ishtirokchi sifatida qatnashishi to‘g‘risida qaror qabul qilindi. Shu uchrashuv doirasida Markaziy Osiyoda mintaqaviy xavfsizlik va barqarorlik konsepsiyasi, shuningdek, 2026–2028-yillarga mo‘ljallangan xavf-xatarlar va ularning oldini olish choralari katalogi ham ma’qullandi [2].

Ozarbayjonning ishtiroki hamkorlik geografiyasini kengaytirishi mumkin. Markaziy Osiyo va Janubiy Kavkaz o‘rtasidagi aloqalarda Kaspiy dengizi portlari, temiryo‘llar va transport yo‘nalishlarining bog‘liqligi muhimdir.

Integratsiya samaradorligini sammitlar yoki hujjatlar soni bilan emas, kelishuvlarning bajarilishi, qo‘shma loyihalar va aholi hamda tadbirkorlar uchun yaratilgan imkoniyatlar bilan baholash lozim.

Davlatlar o‘rtasidagi siyosiy ishonch transport, energetika, savdo, suv resurslari va xavfsizlik sohalarida kelishilgan qarorlarni amalga oshirish uchun zamin yaratadi.

Markaziy Osiyoning geoiqtisodiy salohiyati va transport-logistika hamkorligi. Markaziy Osiyoning geoiqtisodiy ahamiyati uning Yevropa va Osiyo orasidagi joylashuvi bilan bog‘liq. Xalqaro transport yo‘laklari va tranzit xizmatlari mintaqaning global iqtisodiyotdagi o‘rnini mustahkamlashi mumkin.

Jahon bankining 2023-yilda e’lon qilingan “The Middle Trade and Transport Corridor” hisobotida Xitoy va Yevropa bozorlarini Markaziy Osiyo hamda Janubiy Kavkaz orqali bog‘laydigan O‘rta yo‘lakning imkoniyatlari tahlil qilingan. Hisobotda Qozog‘iston, Ozarbayjon va Gruziya misolida infratuzilmaga investitsiya kiritish, logistika xizmatlarini yaxshilash va davlatlararo muvofiqlashtirishni kuchaytirish orqali 2030-yilgacha yuk tashish hajmini uch baravargacha oshirish va transport vaqtini ikki baravargacha qisqartirish imkoniyati ko‘rsatilgan [3].

Bu prognoz kafolatlangan natija emas: u infratuzilmaga sarmoya kiritish, logistika xizmatlarini yaxshilash va tashkiliy to‘siqlarni kamaytirish sharti bilan amalga oshishi mumkin. Hisobot asosan Qozog‘iston, Ozarbayjon va Gruziya orqali o‘tuvchi yo‘lakni tahlil qiladi; shu bois xulosalarni butun Markaziy Osiyoga tatbiq etishda boshqa davlatlarning sharoitlarini ham hisobga olish zarur.

O‘zbekiston uchun Xitoy–Qirg‘iziston–O‘zbekiston temiryo‘li, Transafg‘on yo‘lagi va Kaspiy orqali Yevropaga chiqish yo‘nalishlari muhim. Ular tashqi bozorlarga chiqishni kengaytirib, yuk tashishni diversifikatsiya qilishi va ishlab

chiqarish zanjirlariga qo‘shilishga yordam berishi mumkin. 2025-yilgi uchrashuvda ham transport-logistika loyihalari muhokama qilingan [2].

Geografik joylashuvning o‘zi iqtisodiy ustunlikni kafolatlamaydi. Chegara punktlaridagi kechikishlar, bojxona tartiblaridagi tafovutlar, transport tariflari, infratuzilmaning notekisligi va logistika ma’lumotlarining yetarli raqamlashtirilmagani tranzit salohiyatidan foydalanishni cheklaydi [4].

Jahon banki transport bog‘liqligini yaxshilash yo‘l qurish bilangina cheklanmasligi, savdo tartiblarini soddalashtirish, infratuzilmani muvofiqlashtirish va logistika samaradorligini oshirish bilan birga olib borilishi kerakligini ta’kidlaydi [4].

Investitsiyalar uchun barqaror qoidalar, investorlar huquqlarini himoya qilish va qo‘shma loyihalarni moliyalashtirish zarur. Mintaqaviy sanoat kooperatsiyasi va texnologiyalar almashinuvi ham rivojlantirilishi lozim.

Mintaqa tranzit hududidan yuqori qo‘shilgan qiymat yaratuvchi iqtisodiy makonga aylanishi kerak. Buning uchun saqlash, qayta ishlash, sanoat ishlab chiqarishi va raqamli logistika xizmatlarini rivojlantirish muhim.

Mintaqaviy integratsiya muammolari va istiqboldagi vazifalar. Kelishuvlarni amalga oshirish va natijalarni baholash muammosi saqlanmoqda. Deklaratsiyalar aniq muddatlar, mas’ul tashkilotlar va o‘lchanadigan ko‘rsatkichlar bilan mustahkamlanishi kerak.

Suv va energetika masalalari mintaqaviy yondashuvni talab qiladi. Suv, qishloq xo‘jaligi, energetika va ekologiya o‘zaro bog‘liq bo‘lgani uchun qarorlar ilmiy ma’lumotlar va manfaatlar muvozanatiga tayanishi lozim.

Bojxona jarayonlari, hujjatlar va tranzit qoidalaridagi tafovutlar transport yo‘laklari samaradorligini pasaytiradi. Elektron ma’lumot almashinuvi, yuklarni kuzatish tizimlari va chegara jarayonlarini soddalashtirish muhimdir.

Mintaqaviy xavfsizlik hamkorlikning yana bir yo‘nalishidir. Transchegaraviy jinoyatchilik, ekstremizm, noqonuniy savdo va Afg‘onistondagi vaziyat axborot almashinuvi hamda muvofiqlashtirilgan choralarni talab etadi. 2025-yilgi uchrashuvda xavfsizlik va barqarorlik konsepsiyasi ma’qullangan [2].

Yuqoridagi muammolarni hisobga olib, quyidagi amaliy takliflarni ilgari surish mumkin:

1. **Kelishuvlar ijrosini monitoring qilish:** mintaqaviy tashabbuslarning bajarilishi bo‘yicha muddatlar, mas’ul tashkilotlar va aniq natija ko‘rsatkichlarini belgilash.

2. **Transport va bojxona integratsiyasini chuqurlashtirish:** yagona raqamli ma’lumot almashinuvi, elektron hujjatlar va o‘zaro tan olinadigan tranzit tartiblarini rivojlantirish.

3. **Qo‘shma investitsiya loyihalarini kengaytirish:** transport, logistika, sanoat kooperatsiyasi va qayta ishlash tarmoqlarida mintaqaviy loyihalarni moliyalashtirish mexanizmlarini takomillashtirish.

4. **Suv-energetika diplomatiyasini rivojlantirish:** suvdan foydalanish bo‘yicha muntazam maslahatlashuvlar, ishonchli ma’lumot almashinuvi va o‘zaro manfaatli kelishuvlarni kuchaytirish.

Xulosa. Markaziy Osiyoda integratsiya siyosiy ishonch, umumiy manfaatlar va geoiqtisodiy imkoniyatlar asosida rivojlanmoqda. Maslahat uchrashuvlari, uzoq muddatli konsepsiyalar va xavfsizlik kelishuvlari hamkorlikning institutsional asoslarini mustahkamlamoqda.

Ozarbayjonning maslahat uchrashuvlari formatida to‘laqonli ishtirok etishi Markaziy Osiyo va Janubiy Kavkaz aloqalarini kengaytirish imkonini yaratadi [2]. Biroq salohiyatni ro‘yobga chiqarish kelishuvlarni bajarish, transportni rivojlantirish, bojxona tartiblarini muvofiqlashtirish, investitsiya jalb qilish va suv resurslarini birgalikda boshqarishga bog‘liq.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining rasmiy veb-sayti. *Markaziy Osiyo davlatlari rahbarlarining oltinchi maslahat uchrashuvi va “Markaziy Osiyo – 2040” konsepsiyasi.* 2024-yil 9-avgust. https://president.uz/ru/lists/view/7455.

2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti rasmiy veb-sayti. *Address by the President of the Republic of Uzbekistan Shavkat Mirziyoyev at the Seventh Consultative Meeting of the Heads of State of Central Asia.* 16 November 2025. https://president.uz/en/lists/view/8674.

3. World Bank. *The Middle Trade and Transport Corridor: Policies and Investments to Triple Freight Volumes and Halve Travel Time by 2030.* 2023. https://www.worldbank.org/en/region/eca/publication/middle-trade-and-transport-corridor.

4. World Bank. *Improving Transport Connectivity in Central Asia Requires a Coherent Approach.* 2 April 2021. https://www.worldbank.org/en/news/press-release/2021/04/02/improving-transport-connectivity-in-central-asia-requires-a-coherent-approach.